

De internationale cacaomarkt

De wereldcacaomarkt wordt gekenmerkt door sterke fluctuaties van prijzen, produktie en voorraden. Pogingen om hierin verandering te brengen door middel van internationale cacao-overeenkomsten hebben daarin weinig verandering kunnen brengen, voornamelijk omdat de aangesloten landen hun verplichtingen niet nakwamen. Gegeven de instabiele situatie op de wereldcacaomarkt blijft er echter onverminderd behoefte bestaan aan coördinatie en coöperatie tussen cacao producenten.

A. Russchen*

Bij de verovering van Mexico in het begin van de 16e eeuw kwamen de Spanjaarden in aanraking met cacao. De inheemse bevolking (Azteken) beschouwde de cacao boon als van goddelijke oorsprong; vandaar de naam theobroma cacao (theobroma = godenspijs), die Linnaeus aan de plant gaf. De bonen werden geroosterd en vermalen en vervolgens aangelengd met water tot een drabbige drank, waaraan vanille en andere specerijen werden toegevoegd. Dit mengsel noemden de Azteken 'chocolatl'. De Spanjaarden brachten het recept over naar Spanje, van waaruit het gebruik van cacao zich over Europa verspreidde. Omstreeks 1700 was de cacao 'drank' (waaraan men hier overigens wel honing of suiker toevoegde) vrij algemeen bekend. De toenmalige koloniale mogendheden zorgden voor de verspreiding van de cacao plant naar Afrika en Azië. Produktie, handel en consumptie van cacao namen gestaag toe, maar de grote expansie begon in de 19e eeuw, na de uitvinding door de Nederlander Van Houten (1828) van een methode om een belangrijk deel van het vet in de cacao massa – de cacao boter – eruit te persen. Dit was het begin van de produktie van chocoladerepen en -tabletten¹.

Cacao wordt voornamelijk gebruikt voor de fabricage van chocolade. De cacao boon bevat gelijke delen cacao boter en cacao poeder. Bij verwerking ontstaat ongeveer 20% afval, 40% cacao boter en 40% cacao poeder. Chocolade bevat echter 2 à 3 keer zoveel boter als poeder, afhankelijk van de kwaliteit. Er ontstaat dus een overschot aan poeder. De prijs van cacao boter bedraagt 3 à 3,5 keer de prijs van cacao bonen; de prijs van cacao poeder is lager dan de prijs van cacao bonen (0,6 à 0,9 keer de bonenprijs). In tijden van grondstoffenschaarste zoekt men naar vervangers. Voor cacao betekent dit het zoeken naar vervangers voor cacao boter. De oliën- en vettenindustrie is erin geslaagd goede vervangers voor cacao boter te vervaardigen uit plantaardige vetten, maar in veel landen is het gebruik van cacao boter substituten in chocolade niet toegestaan.

Produktie

In het bijzonder na de tweede wereldoorlog is er in de cacao industrie een belangrijke specialisatie ontstaan. Werden vroeger de cacao bonen in één en dezelfde fabriek tot eindprodukten verwerkt, tegenwoordig vindt de produktie van halffabrikaten en

eindprodukten veelal in afzonderlijke bedrijven plaats. In Nederland is vooral de halffabrikatenindustrie belangrijk. Deze verwerkt cacao bonen (van een groot aantal origines) tot halffabrikaten als cacao massa of -pasta (in de internationale handel meestal aangeduid als 'liquor'), cacao boter, cacao poeder en couverture (chocolade). Deze halffabrikaten worden in gespecialiseerde bedrijven verwerkt in suikerwerk, banketbakkerswerk, ijs- en zuivelprodukten en andere voedingsmiddelen. Belangrijkste afnemers van cacao massa en -boter zijn de fabrikanten van chocolade en chocolade-artikelen (al dan niet gevuld). Kleine hoeveelheden cacao boter gaan naar de cosmetische en farmaceutische industrie. Omstreeks 1700 zal de totale produktie van cacao bonen in de nieuwe wereld naar schatting 1.500-2.000 ton per jaar hebben bedragen. Het belangrijkste produktiegebied was Venezuela met een jaarproduktie van circa 1.200 ton. De produktie (en consumptie) van cacao namen voortdurend toe (1850: circa 16.000 ton per jaar; 1900: circa 100.000 ton) en in het cacao jaar (1 oktober - 30 september) 1939/40 bedroeg de wereldproduktie ruim 700.000 ton. Ook na de tweede wereldoorlog bleef de produktie groeien, maar van jaar tot jaar deden zich – soms sterke – fluctuaties voor. Produktie en consumptie waren regelmatig uit balans. Perioden van versnelde groei veroorzaakten produktie-overschotten, die leidden tot lage(re) prijzen en – na verloop van tijd – tot vermindering van de produktie. Dit verschijnsel van afwisselend hoge en lage prijzen, groeiende en afnemende produktie, herhaalt zich voortdurend. Voor de wereldcacao economie zijn deze cycli kenmerkend geworden. Pogingen om hierin verandering te brengen door internationale cacao-overeenkomsten (zie hierna), hebben betrekkelijk weinig succes gehad.

Na een gevoelige daling in de jaren 1970/1971 en 1971/1972 begon de prijs bij een stagnerende produktie en een geleidelijk toenemende vraag, in 1973 fors te stijgen. De cyclische prijsbeweging werd na

* De auteur was tot 1 juli 1990 hoofd van de afdeling Externe EG-betrekkingen en Tropische Produkten van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Hij dankt J.W. Kips en J.A.M. van Sluisveld voor hun commentaar.

1. Zie *Cacao, een erfenis van de Gouden Eeuw*, Uitgave van de Nederlandse Cacao en Cacao produkten Vereniging, Amsterdam, 1985.

melijk versterkt door een ernstige terugval van de productie in drie van de vijf grootste producerende landen (Ghana, Nigeria en Kameroen), voornamelijk door politieke verwickelingen in die landen. De prijs steeg tot ongekende hoogte, bereikte in het cacaojaar 1976/1977 zelfs een recordgemiddelde van \$ 3633 per ton en bleef hoog tot het einde van het decennium. De hoge prijzen vormden voor een aantal producerende landen – ook niet-traditionele producenten – aanleiding om de productie sterk uit te breiden. Met name Ivoorkust, Maleisië en Indonesië. De resultaten van deze uitbreiding werden pas goed merkbaar halverwege de jaren tachtig. Genoemde periode van ongekend hoge prijzen betekende bovendien een belangrijke impuls voor de cacao-substitutenindustrie.

Afgezien van een produktiedaling in 1982/1983 en 1983/1984 als gevolg van slechte weersomstandigheden, is de wereldproductie van cacao sedert 1977/1978 elk jaar aanmerkelijk gegroeid (zie tabel 1). De versnelde produktiegroei is mede veroorzaakt door het overschakelen op nieuwe cacao-variëteiten die eerder volgroeid zijn en waarvan de opbrengst 2 à 3 maal zoveel per jaar bedraagt als van traditionele cacao-bomen. Voorts is men in sommige producerende landen overgegaan op meer plantagegewijze productie (onder andere in Maleisië). In de meeste producerende landen zijn onderzoek en voorlichting verbeterd. Produktieverliezen veroorzaakt door insecten en ziekten, die kunnen oplopen tot 30% van de wereldoogst, zijn hierdoor aanmerkelijk verminderd. Een belangrijke factor die van invloed is op het produktieniveau, is de prijs die aan de boeren wordt betaald in die producerende landen waar de interne markt is afgeschermd van de wereldmarkt (Ivoorkust, Ghana, Kameroen). Ten slotte geldt voor cacao wat voor de meeste landbouwproducten van toepassing is, namelijk dat produktiviteitsverbetering leidt tot een hogere opbrengst per ha/eenheid en daarmee tot een verlaging van de marginale produktiekosten.

Producenten

Sedert 1977/1978 is Ivoorkust het grootste cacao-producerende land met ongeveer een derde deel van de wereldproductie (zie tabel 2). Het in dit land gevoerde produktiebeleid is dan ook van directe invloed op de wereldcacao-economie en werkt indirect door in andere producerende landen. Dit zijn in volgorde van belangrijkheid (de cijfers tussen haakjes geven bij benadering het percentage van de wereldproductie weer in het cacaojaar 1989/1990): Brazilië (20), Ghana (12), Maleisië (10), Nigeria (7), Kameroen (5) en Indonesië (4). De laatste jaren is er een verandering opgetreden in het geografische productiepatroon van cacao. Omstreeks 1970 kwam nog ongeveer drie kwart van de wereldproductie uit Afrika. Tegen het einde van de jaren zeventig was dit geslonken tot circa 60% en thans schommelt dit percentage rond de 55. Afrika heeft vooral terrein verloren aan Azië², want het aandeel van Midden- en Zuid-Amerika is nagenoeg constant gebleven. Deze deconcentratie heeft de instabiliteit van de aanvoer, veroorzaakt door klimatologische factoren verminderd.

In Afrika wordt cacao voornamelijk geproduceerd door kleine boeren, ofschoon er in Ivoorkust en Kameroen ook enkele grote plantages bestaan. Anders dan in West-Afrika zijn de productie-eenheden in Bra-

Cacaojaar ^a	Produktie x 1.000 ton	Vermalingen x 1.000 ton ^b	Voorraden x 1.000 ton ^c	ICCO-buffer-voorraad ^d	Voorr. in % vermalingen ^e	ICCO-dagprijs \$/ton ^f
1967/68	1.370	1.410	460	-	32,6	644
1968/69	1.260	1.378	329	-	23,9	913
1969/70	1.417	1.357	375	-	27,6	730
1970/71	1.554	1.420	43	-	34,7	586
1971/72	1.581	1.528	530	-	34,7	582
1972/73	1.409	1.546	379	-	24,5	1.014
1973/74	1.451	1.490	325	-	21,8	1.455
1974/75	1.540	1.467	383	-	26,1	1.332
1975/76	1.496	1.500	364	-	24,3	1.656
1976/77	1.346	1.428	269	-	18,8	3.633
1977/78	1.513	1.387	380	-	27,4	3.283
1978/79	1.516	1.479	402	-	27,2	3.503
1979/80	1.672	1.489	568	-	38,1	2.826
1980/81	1.692	1.569	674	-	43,0	2.099
1981/82	1.729	1.592	794	100	49,9	1.867
1982/83	1.525	1.634	670	100	41,0	1.949
1983/84	1.503	1.704	454	100	26,6	2.412
1984/85	1.960	1.862	532	100	28,6	2.222
1985/86	1.964	1.840	636	100	34,6	2.149
1986/87	2.012	1.915	713	175	37,2	2.024
1987/88	2.215	1.991	915	250	46,0	1.706
1988/89	2.442	2.114	1.219	248	57,7	1.344
1989/90	2.385	2.211	1.369	246	61,9	1.165 ^g

a. Het cacaojaar loopt van 1 oktober tot 30 september.

b. De ramingen van 1967/68 tot 1971/72 zijn afgeleid van kalenderjaarramingen.

c. Voorraden einde seizoen: berekend op basis van jaarlijks overschot/tekort, aannemend dat de wereldvoorraden eind 1973/74 in totaal 325.000 ton bedroegen.

d. De schattingen voor 1989/90 hebben betrekking op de buffervoorraad per eind juli 1990.

e. Voorraden einde seizoen in procenten van vermalingen.

f. De ICCO-dagprijs (jaargemiddelde) is het gemiddelde van de noteringen voor cacao-bonen van de eerste drie actieve termijnposities op de Londense cacao-termeijnmarkt en de New Yorkse koffie-, suiker- en cacao-beurs bij sluitingstijd te Londen.

g. Gemiddelde over de periode oktober 1989 tot juli 1990.

Bron: ICCO, *Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics*, deel XVI, nr. 3, Londen, juni 1990, blz. 5.

zilië en Maleisië, de toonaangevende producenten in Midden- en Zuid-Amerika respectievelijk Azië, gemiddeld aanmerkelijk groter. Ook daar zijn kleine boeren ('smallholders'), maar het merendeel wordt geproduceerd op grote boerderijen en plantages. In Maleisië ook nog veel in 'intercropping' met andere gewassen, bij voorbeeld cacao-bomen tussen kokospalmen, wat de produktiekosten natuurlijk drukt.

Ook de marketing van cacao-bonen geschiedt op verschillende manieren. In West-Afrika is de marketing in handen van overheidsorganen. Deze garanderen de boer een bepaalde prijs en regelen de verkoop van cacao-bonen op de wereldmarkt of aan afnemers in consumerende landen. Nigeria heeft echter in 1986 alle 'marketing boards' afgeschaft en is overgegaan op een vrije-marktsysteem. In Brazilië en Maleisië geldt eveneens het vrije-marktsysteem, dat wil zeggen dat de prijs aan de boer wordt bepaald door de prijs op de wereldmarkt.

Tabel 1. Wereld-cacaomarkt, 1967-1990

2. Zie R. Vonk, Cacaolanden in Afrika verliezen terrein aan Azië, *Internationale Samenwerking*, juli 1990, blz. 42.

Land	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90
Ivoorkust	580,0	619,8	673,9	820,0	720,0
Brazilië	366,2	357,6	402,0	340,0	365,0
Ghana	219,0	228,0	188,2	301,1	292,6
Maleisië	118,8	167,0	227,0	225,0	243,0
Nigeria	110,0	100,0	150,0	165,0	160,0
Kameroen	118,0	123,1	132,8	124,2	120,0
Indonesië	40,0	48,0	58,8	90,0	105,0

Bron: ICCO, *Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics*, deel XVI, nr. 3, Londen, juni 1990, blz. 6-8.

Tabel 2. Belangrijkste producenten van cacao-bonen, in 1.000 ton

Consumptie

De wereldcacaoconsumptie is de laatste jaren gestaag gegroeid. Er zijn natuurlijk van jaar tot jaar fluctuaties geweest, maar een onderliggend groei-cijfer van 3 à 4% kon gedurende de laatste tien jaar gehandhaafd worden. Opmerkelijk is, dat die groei vrijwel geheel werd gerealiseerd in traditionele markten. Voor het cacaojaar 1989/1990 worden de vermalingen (van cacao-bonen) geschat op 2.211.000 ton, dat is 4,6% boven het niveau van 1988/1989 en ongeveer 40% hoger dan in het begin van de jaren tachtig (zie tabel 1).

Op mondiaal niveau vormen de vermalingen ('grindings') nog steeds de beste maatstaf voor de consumptie van cacao. Op nationaal niveau zijn dat de vermalingen en de handelsstatistieken. Anders dan aan de produktiekant is er in het geografische consumptiepatroon van eindprodukten van cacao (chocolade en chocolade-artikelen) betrekkelijk weinig veranderd. Dit kan niet gezegd worden van de half-fabrikaten- en eindproduktenindustrie. Deze vertoont een hoge graad van (nog steeds voortgaande) concentratie en internationalisatie, tenderend naar oligopsonie. Thans bevindt zich meer dan driekwart van de totale produktie van cacao-produkten in handen van een tiental ondernemingen, die deze industrie wereldwijd direct, bij voorbeeld via dochterondernemingen, of indirect controleren.

Verwerking van cacao-bonen (vermalingen)

Ruw geschat wordt ongeveer een derde deel van het verbruik van cacao-bonen in de producerende landen vermalen. Het grootste deel van de daaruit verkregen produkten (massa, boter, poeder) wordt uitgevoerd naar de consumerende landen. Belangrijk in dit verband is Brazilië, dat ongeveer tien procent van de wereldvermalingen voor zijn rekening neemt. Verder kunnen Ivoorkust en Maleisië worden genoemd met respectievelijk 5% en 3,5% van de wereldvermalingen. In de importerende landen

Tabel 3. Vermalingen van cacao-bonen in de belangrijkste importerende landen (x 1.000 ton)

Land	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90
Ver. Staten	193,0	227,0	242,0	245,0	255,0
West-Duitsland	200,9	205,0	224,9	243,9	225,0
Nederland	175,6	190,3	214,6	233,9	250,0
Sovjetunie	143,7	164,2	131,7	201,0	155,0
Ver. Koninkrijk	83,5	93,8	99,1	112,3	121,0
Singapore	28,4	38,2	44,9	45,2	50,0
Frankrijk	40,9	37,8	38,5	46,0	48,0
Italië	44,8	43,0	46,4	45,5	48,0

Bron: ICCO, *Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics*, deel XVI, nr. 3, Londen, juni 1990, blz. 6-8.

wordt derhalve ongeveer twee derde van het wereldverbruik aan cacao-bonen vermalen (zie tabel 3). De VS, de Bondsrepubliek (BRD) en Nederland vermalen elk iets meer dan 11% van het wereldtotaal. Deze drie landen vermalen samen met de Sovjetunie (circa 7%), het VK (circa 6%) en Frankrijk (circa 3%) ongeveer 50% van het wereldverbruik aan cacao-bonen. Anders dan de overige in dit rijtje genoemde landen exporteert Nederland het merendeel van de uit de vermalingen verkregen cacao-produkten. Daarmee is Nederland de grootste exporteur van cacao-boter, cacao-poeder en chocolade-artikelen ter wereld. De VS, de Sovjetunie en het VK vermalen de geïmporteerde bonen nagenoeg geheel voor de binnenlandse markt. De BRD voor het grootste deel. Alle genoemde landen importeren bovendien belangrijke hoeveelheden half-fabrikaten en eindprodukten. De VS bij voorbeeld importeren ongeveer de helft van de totale cacao-behoefte in de vorm van bonen. In totaal consumeren de VS circa 25% van de wereldcacao-productie.

De wereldcacaomarkt

De internationale cacao-markt bestaat uit twee componenten: de termijnmarkt en de (informele) fysieke markt. In de praktijk bestaat er een sterke relatie tussen de twee markttypen, omdat de meeste prijzen resulterend uit fysieke transacties gebaseerd zijn op indicaties van de termijnmarkt en omgekeerd transacties op de fysieke markt van invloed zijn op de termijnmarkt door 'hedging'-operaties. Op de fysieke markt worden transacties gesloten voor onmiddellijke levering of voor levering op een bepaald tijdstip in de toekomst. Londen, New York en Parijs zijn belangrijke internationale centra voor de cacao-handel, maar ook daarbuiten worden veel zaken gedaan.

De transacties komen meestal tot stand door tussenkomst van makelaars, handelaren of andere tussenpersonen, op vrij informele wijze, per telefoon, telefax, enzovoort. Zaken worden gedaan op basis van standaardcontracten, opgesteld door een van de drie belangrijkste cacao-associaties in Londen, New York of Parijs³. In deze contracten wordt de partij cacao nauwkeurig omschreven (soort, kwaliteit, land van oorsprong, enz.) en wordt ook de periode waarbinnen verscheping en/of levering moet plaatsvinden, vastgelegd. Details van de contracten worden als vertrouwelijk beschouwd. Over de prijs wordt onderhandeld tussen koper en verkoper, waarbij rekening wordt gehouden met de situatie op de cacao-markt.

Het sluiten van een contract op de cacao-termijnmarkt is een geheel andere activiteit⁴. Handelaren op deze markt zijn niet zozeer geïnteresseerd in de feitelijke levering van de cacao, als wel in het 'papier' contract, dat een verbintenis inhoudt tot het kopen of verkopen van een standaardhoeveelheid cacao van standaardkwaliteit op een bepaald tijdstip in de toekomst. Een handelaar die een transactie

3. Cocoa Association of London Ltd. (CAL), Londen; Cocoa Merchants Association of America Inc. (CMA), New York; Association Francaise du Commerce des Cacaos (AFCC), Parijs.

4. Cacaotermijnmarkten zijn gevestigd in Londen, Parijs en New York.

Grondstoffenmarkten

Aan de basis van alle industriële productie liggen grondstoffen. Deze grondstoffen worden verhandeld op markten met vaak zeer bijzondere karakteristieken. In een serie artikelen besteedt ESB aandacht aan de belangrijkste grondstoffenmarkten. Wie zijn de voornaamste producenten en afnemers? Hoe vindt de prijsvorming plaats? Is er sprake van marktregulering door middel van grondstoffenovereenkomsten of kartels? En wat zijn de perspectieven op de betreffende markt? Dit artikel handelt over de markt voor cacao. Eerder verschenen:

- de internationale graanmarkt (23-5-1990);
- de markt voor natuurrubber (20-6-1990);
- de goudmarkt (31-10-1990);
- de markt voor jute (28-11-1990);
- de wereldkoffiemarkt (13-2-1990).

heeft gesloten op de fysieke markt, sluit een tegengestelde transactie op de termijnmarkt om financiële risico's uit te sluiten (hedging). Meestal worden deze termijntransacties in de maand(en) vóór de cacao geleverd moet worden, ongedaan gemaakt of geneutraliseerd door een tegengestelde transactie. De prijzen op de fysieke markt voor cacao vormen een afspiegeling van de prijzen op de cacao-termijnmarkt. Daarom dekt een hedging-transactie ook meestal het financiële risico van de fysieke transactie. Verlies op de ene transactie wordt in het algemeen gecompenseerd door winst op de andere. Op de fysieke markt wordt cacao van een bepaalde origine en/of specifieke kwaliteit genoteerd met een toeslag of een korting ('premium' of 'discount' = 'differentiaal') op de prijsnotering voor de dichtstbijzijnde termijnpositie van cacao. Bij feitelijke levering van cacao ter uitvoering van een termijncontract worden vaste ('fixed') differentials gehanteerd. Dit kan wel eens wat verschil opleveren. Niettemin zullen de prijzen op beide markten niet de neiging hebben ver uiteen te lopen. Immers, één der partijen bij een termijncontract kan op het tijdstip in het contract bepaald, feitelijke levering van cacao vragen. Ofschoon dus qua functie volkomen verschillend, zijn de termijnmarkten en fysieke markten voor cacao nauw met elkaar verbonden door het prijsmechanisme.

Situatie op de cacaomarkt

Vanaf 1984/1985 wordt de wereldcacao-economie gekenmerkt door hardnekkige productie-overschotten, een zorgelijke accumulatie van voorraden en in het algemeen dalende prijzen (zie tabel 1). Voor het zesde achtereenvolgende cacaojaar bestaat er nu een overschot van de productie op de consumptie van cacao. Beide nemen al jaren toe, maar de productie in sneller tempo dan de consumptie. Deze ontwikkeling heeft geleid tot ongekend grote voorraden, die 'boven de markt hangen' en de cacao-prijzen dramatisch hebben doen dalen. De wereldproductie van cacao wordt voor 1989-1990 geschat op 2.385.000 ton, bij een geschatte consumptie voor dat jaar van 2.211.000 ton. Na een correctie van 1% (gewichtsverlies door indrogen) op het bruto productiecijfer resulteert voor het onder-

havige cacaojaar een overschot van 150.000 ton. Geschat wordt dat hiermee de totale wereldvoorraden op 1 oktober jongstleden op 1.369.000 ton kwamen, wat gelijk is aan 61,9% of bijna 7,5 maand van de wereldconsumptie van 1989/1990; het hoogste niveau, dat ooit werd geregistreerd.

Het excessieve niveau van de wereldvoorraden wordt nog duidelijker indien rekening wordt gehouden met de waarschijnlijk veel geringere behoefte aan werkvoorraden bij handel en industrie. Tot het begin van de jaren tachtig werd een wereldvoorraad van ongeveer drie maanden, circa 25% van de wereldconsumptie, als normaal beschouwd. Thans is dat veel minder. De verwerkende industrie kan volstaan met kleinere werkvoorraden, als gevolg van de eerder genoemde deconcentratie van de productie, die het risico van onregelmatige aanvoer heeft verkleind, de invoering van efficiëntere methoden van expeditie en transport en door concentratie en specialisatie van deze industrie. Bovendien spelen het bestaan van de buffervoorraad van de Internationale Cacao Organisatie ('in geval van nood'), de hoge rentetarieven en de mogelijkheid om de productie veel sneller dan vroeger te kunnen uitbreiden, eveneens een belangrijke rol. Geconcludeerd moet worden, dat de huidige wereldvoorraden – zelfs op langere termijn – een neerwaartse druk op de cacao-prijzen zullen uitoefenen.

Naast deze belangrijke economische factoren, die in de cacaomarkt van vandaag zorgen voor de onderliggende 'bearish' trend, is er nog een groot aantal andere factoren van economische, technische of politieke aard, die van invloed kunnen zijn op de cacao-prijzen. Deze factoren, zoals de mondiale economische situatie, de monetair situatie in de importeerende landen, wisselkoersveranderingen, de situatie in andere goederenmarkten, enzovoort, kunnen de genoemde trend tijdelijk versterken of verzwakken. De kans dat de trend daardoor wordt omgeboogen is echter te verwaarlozen.

De cacao-prijzen bevinden zich thans op een historisch dieptepunt. Toch loopt de productie niet belangrijk terug. Voor het cacaojaar 1990/1991 wordt voor het zevende achtereenvolgende jaar een productieoverschot verwacht. Deels valt dit te verklaren uit de omstandigheid, dat er voor de miljoenen kleine boeren in de cacao-producerende landen weinig alternatieven zijn. Ook voor andere landbouwproducten zijn de prijzen laag. Bovendien is het technisch gezien erg moeilijk om op korte termijn over te schakelen op een ander produkt. Vaak wordt op lagere prijzen gereageerd met een productieverhoging. Een andere mogelijke verklaring is de productiviteitsverbetering, zoals eerder opgemerkt. De prijzen kunnen thans in reële termen lager zijn dan ooit, maar als de productiviteit met soms meer dan 100% kan worden verbeterd, wat bij cacao wel mogelijk is, dan zijn de marginale produktiekosten belangrijk lager.

Dat de cacao-producenten niet gelukkig zijn met de huidige situatie spreekt voor zich, maar ook aan consumentenzijde bestaat bij de cacao-industrie bezorgdheid over de toekomst van de cacao-economie. Men vreest voor de volgende fase in de beruchte cacao-cyclus: het terugvallen van de productie, schaarste en torenhoge prijzen, waardoor de hele industrie in gevaar kan komen.

De internationale cacao-overeenkomsten

Pogingen om in internationaal verband het cyclische patroon in de cacao-economie van hoge prijzen, die leiden tot produktie uitbreiding, gevolgd door lage prijzen en teruglopende produktie, die op hun beurt weer aanleiding vormen tot abnormale prijsstijgingen, te doorbreken, zijn al begonnen in de jaren dertig. Het duurde evenwel tot oktober 1972 voordat producenten en consumenten er tijdens de VN-Cacao Conferentie in Genève in slaagden een overeenkomst tot stand te brengen – de Internationale Cacao-Overeenkomst van 1972 – die was bedoeld om de wereldcacaomarkt te stabiliseren. De overeenkomst trad in werking op 30 juni 1973 en liep af op 30 september 1976. De overeenkomst van 1972 werd opgevolgd door de overeenkomsten van 1975, 1980 en 1986.

De Internationale Cacao-Overeenkomst van 1986 kwam tot stand in juli 1986 na vijf onderhandelingsronden in het kader van de VN-Cacao Conferentie van 1984. De overeenkomst trad in werking op 20 januari 1987. De voornaamste doelstellingen van de overeenkomst van 1986 waren, evenals die van de voorgaande overeenkomsten, het voorkomen van uitzonderlijke fluctuaties van de cacao-prijzen, het verzekeren van voldoende aanvoer tegen redelijke prijzen en uitbreiding van de consumptie en eventuele aanpassing van de produktie, ten einde op lange termijn evenwicht tussen vraag en aanbod te verzekeren. De onderhavige overeenkomst was vergeleken met de voorgaande een aanmerkelijke verbetering. Zij was flexibeler en realistischer en uitgerust met een prijsstabilisatiesysteem gebaseerd op een semi-automatische formule, die was afgestemd op de ontwikkeling van de marktprijzen van cacao, waardoor de aansluiting met de realiteit van de markt werd verzekerd. Naast een buffervoorraadmechanisme bevatte de overeenkomst een aanvullend stabilisatiemechanisme in de vorm van een terughoudingsstelsel, bestemd om cacao van de markt af te houden als de capaciteit van de buffervoorraad zou zijn uitgeput en de richtprijs⁵ nog niet het gewenste niveau zou hebben bereikt. Voorts waren de prijzen in de overeenkomst uitgedrukt in SDR's van het IMF in plaats van in Amerikaanse dollars, waardoor minder hinder werd ondervonden van koersschommelingen van de dollar, die de overeenkomst van 1980 duidelijk parten gespeeld hadden. De prijsvork was vastgesteld op een realistisch niveau en werd onder bepaalde omstandigheden automatisch aangepast, om te voorkomen, dat het stabilisatiestreven zou indruisen tegen de markttrend op lange termijn.

Terecht werd destijds gesteld dat met de cacao-overeenkomst van 1986 een nieuwe generatie grondstofovereenkomsten haar intrede deed. De vraag rijst dan ook, waarom het resultaat zo teleurstellend is geweest. Om te beginnen trad de overeenkomst in werking in een tijd van voortdurende structurele overproduktie in de internationale cacao-economie. Stabilisatiemechanismen als buffervoorraden en/of exportquota's c.q. terughoudingsstelsels zijn niet opgewassen tegen structurele onevenwichtigheden tussen vraag en aanbod. Zij kunnen soelaas bieden bij conjuncturele onevenwichtigheden, veroorzaakt door bij voorbeeld het plotseling wegvallen van een deel der produktie in een of meer producerende landen door natuurrampen, politieke onrust, enzo-

voort. Maar deze mechanismen kunnen niet het hoofd bieden aan onevenwichtigheden zoals die thans in de cacao-economie bestaan en die het gevolg zijn van jarenlange overproduktie, veroorzaakt door een aantal landen die hun produktie rigoureuus hebben uitgebreid zonder rekening te houden met andere producenten noch met de vraag naar cacao op de wereldmarkt. Een en ander betekende tevens een volledige negatie van de doelstelling (in artikel 1, onderdeel b-IV van de overeenkomst⁶), om te streven naar evenwicht op de wereldcacaomarkt. Een heel belangrijke – misschien wel de belangrijkste – reden waarom de overeenkomst niet naar behoren heeft kunnen functioneren, is het niet nakomen van de financiële verplichtingen door een groot aantal voornamelijk producerende leden. De schulden van die leden aan de Internationale Cacao Organisatie (ICCO) bedroegen in september 1990 meer dan \$ 152 miljoen. Voornamelijk als gevolg van deze ontwikkeling zijn de economische bepalingen van de Internationale Cacao-Overeenkomst van 1986 met ingang van 1 oktober 1990 buiten werking gesteld. Geen enkele organisatie kan naar behoren functioneren indien de leden de door hen aangegeven verplichtingen niet nakomen!

Vooruitzichten

De toekomst van de wereldcacao-economie is ongewis. Verwacht wordt dat zowel de produktie als de consumptie van cacao de komende jaren zullen blijven groeien en evenals dat sedert 1984/1985 het geval is geweest, de produktie in een hoger tempo dan de consumptie. Dat betekent doorgaande overproduktie, verder toenemende voorraden en (nog) lagere prijzen. Voor de producerende landen een uiterst somber vooruitzicht!

Maar ook aan consumentenzijde bestaat bij de cacao-industrie bezorgdheid over de toekomst van de cacao-economie. De vraag is hoe lang producenten kunnen leven met de huidige of nog lagere opbrengstprijzen voordat hun interesse in de cacao-cultuur gaat tanen en de wereldproduktie gevoelig terugvalt. Tegen deze achtergrond is het bijzonder moeilijk beslissingen te nemen over bij voorbeeld investeringen die nodig zijn om de consumptiegroei te handhaven.

Om het verstoorde evenwicht tussen vraag en aanbod te herstellen (en op lange termijn te verzekeren), is het in ieder geval noodzakelijk dat de samenwerking – inzonderheid tussen producenten – wordt geïntensiveerd en dat het produktiebeleid in de oorspronglanden terdege wordt gecoördineerd. Aan deze coöperatie en coördinatie kan het beste gestalte worden gegeven in het kader van een internationale grondstoffenovereenkomst, waarvoor de Internationale Cacao-Overeenkomst van 1986 model kan staan. Deze overeenkomst bevatte een uitstekend instrumentarium om conjuncturele onevenwichtigheden het hoofd te bieden en tevens een serie bepalingen die de aanzet vormden voor coöperatie en coördinatie op het gebied van produktieplanning en -beleid.

Albert Russchen

5. De 'richtprijs' is het gemiddelde van de dagprijzen gedurende een periode van tien opeenvolgende marktdagen. Voor 'dagprijzen' zie de voetnoten h en i in tabel 1.

6. Internationale Cacao-Overeenkomst, 1986, *Tractatenblad*, nr. 86, 1987.